

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาก่อนคำเป็นถาวรค้นคว้า-วิจัย

ในระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้มีโอกาสติดตามอาจารย์จิตร บัวบุศย์ ไปศึกษาค้นคว้าตามวัดต่าง ๆ ที่จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยหลายจังหวัด ที่วัดต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยได้พบใบลานจารเรื่องราวต่าง ๆ มากมาย ส่วนใหญ่ถูกปล่อยทิ้งไว้โดยขาดการเอาใจใส่ดูแลรักษา ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเสียใจเป็นอย่างมาก อยากจะศึกษาหาความรู้จากเรื่องราวในใบลานนั้น ๆ แต่ก็ยังทำไม่ได้เพราะยังไม่มีความรู้พอ

ต่อมาผู้วิจัยได้ศึกษาวิชาภาษาบาลีและการเขียนตัวอักษรขอมในภาษาบาลีกับรองศาสตราจารย์ชอนกลั่น พิเศษสกุลกิจ ซึ่งวิชาทั้งสองนี้เป็นพื้นฐานของการค้นคว้า-วิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะวิชาการเขียนตัวอักษรขอมในภาษาบาลีเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาการเขียนตัวอักษรลานนาไทยในภาษาบาลีด้วยตนเองได้โดยไม่ยากนัก เพราะมีความคล้ายคลึงกันมาก

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาหาประสบการณ์เกี่ยวกับวัดต่าง ๆ ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยมามากพอและมีพื้นฐานความรู้พอที่จะอ่านตัวอักษรขอมกับอักษรลานนาไทยที่จารในภาษาบาลีได้แล้ว ทั้งนี้เมื่อผู้วิจัยจะต้องทำการวิจัยวิทยานิพนธ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยจึงตัดสินใจอย่างแน่วแน่ที่จะทำการวิจัยงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งของพระภิกษุไทยแห่งอาณาจักรลานนาในอดีตที่มอบไว้ให้เป็นมรดกแก่อนุชน โดยจะวิจัยจากต้นฉบับตัวเขียนหลายฉบับด้วยกัน

การเลือกเรื่องจ๊กกวางทึบนี้

ขณะที่ผู้วิจัยได้ศึกษาชีวประวัติพุทธศาสนาพาทย์ไทยกับผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมั่นคคา ผู้วิจัยเกิดความสนใจผลงานของพระสิริมิ่งคลาจารย์เป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยรู้สึกประหลาดใจมากที่ได้ทราบว่า ผลงานของท่านเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันซึ่งมีถึง 4 เรื่อง คือ เวสสันดรทึบนี้ จ๊กกวางทึบนี้ สังขยาปกาสฏีกา และ มังคลัตถทึบนี้ นั้น มีมังคลัตถทึบนี้เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่นักปราชญ์ทางภาษามาลีทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทั้งยังได้รับคำยกย่องจากบรรดานักปราชญ์ทางภาษามาลีว่าเป็นผลงานที่ดีเยี่ยม และในเมืองไทยนี้คัมภีร์มังคลัตถทึบนี้ได้เป็นหนังสือสำคัญที่ผู้สอบเปรียญธรรมจะต้องศึกษา ส่วนผลงานเรื่องอื่น ๆ ของท่านกลับไม่มีผู้ใดเคยรู้จักเลย

เมื่อเป็นดังนี้ผู้วิจัยจึงได้พยายามสืบเสาะคว้า ผลงานอีก 3 เรื่องของท่านที่มีผู้ใดเคยค้นคว้า-วิจัยมาบ้าง ในที่สุดได้ความว่าดังนี้

ก. เวสสันดรทึบนี้ มหามกุฏราชวิทยาลัยได้พิมพ์เป็นเล่มออกจำหน่ายเพียงครั้งเดียวเมื่อ พ.ศ. 2476 แต่พิมพ์เพียงภาคแรกซึ่งรวมเนื้อหาตั้งแต่ กัณฑ์ที่ 1 คือ กัณฑ์ทศพร ถึงกัณฑ์ที่ 6 คือ กัณฑ์มหาพน เท่านั้น ที่เหลืออีก 7 กัณฑ์ยังมีใครพิมพ์ ทั้งยังมิได้มีการแปลออกเป็นภาษาไทยด้วย ต่อมาพระมหานคร เขมปาลี ป.ช.6 M.A.Ph.D. วิชาภาษาไทย กรุงเทพฯ ได้ทำการวิจัยโดยชำระสอบทานตั้งแต่ต้นจนจบทั้ง 13 กัณฑ์ เมื่อ พ.ศ. 2518 เพื่อทำเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต ที่มหาวิทยาลัยมจร รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย ขณะนี้ (พ.ศ. 2520) ก็ยังเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์อักษรโรมันอยู่ มิได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยและมิได้แปลออกเป็นภาษาไทย

ข. จ๊กกวางทึบนี้ ยังไม่มีผู้ใดเคยสอบชำระต้นฉบับ ทางหอสมุดวชิรญาณ ได้ให้อาจารย์ทินกร ทองเสวต ป.ช.9 แปลออกเป็นภาษาไทยตั้งแต่ต้นจนจบ เมื่อ พ.ศ. 2516 โดยใช้ต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมฉบับรณาคำโทะ ไม่ประทับใจประทับใจเกิดลหอย

ซึ่งเป็นฉบับหลวงที่มีอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ เจ้าหน้าที่หอสมุดวชิรญาณสันนิษฐานว่าจารในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อนึ่งคำแปลเป็นภาษาไทยนี้ทางหอสมุดวชิรญาณก็ยังสงวนเป็นความลับมิได้อนุญาตให้ผู้อื่นเอาไปตีพิมพ์ เพราะยังเป็นฉบับร่างที่ยังมิได้สอบชำระและตรวจทานให้ถูกต้องแน่นอน

ค. สังขยาปกาลศึกษา พระอุครคณาภิรักษ์ (กิตติวุฒโฆภิกขุ) ผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย ได้พิมพ์เป็นเล่มเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2517 เพื่อแจกในงานพรสาขทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ พระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริมหาเถระ) ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้ใช้ต้นฉบับพิมพ์คัดอักษรพม่าของพระอาจารย์อู๋ สัมมานันทเถระ พระภิกษุชาวพม่า วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง มาปริวรรตเป็นอักษรไทยและสอบเทียบกับต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมของหอสมุดวชิรญาณบ้าง แต่ยังมีไ้แปลออกเป็นภาษาไทย

เมื่อผู้วิจัยได้สืบทราบถึงการวิจัยงานทั้ง 3 เรื่องของพระสิริมังคลาจารย์ดังกล่าวมานี้ จึงตกลงใจว่าจะทำการวิจัยเรื่องจักรกวางพิปนี ซึ่งยังเป็นงานที่ไม่เคยมีผู้วิจัยโดยชำระสอบทานและแปลแล้วตีพิมพ์มาก่อน

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ (1) เพื่อเผยแพร่งานอันมีคุณค่าของพระสิริมังคลาจารย์ซึ่งเป็นพระภิกษุไทยรูปหนึ่งในอาณาจักรล้านนา ที่มีความสามารถเป็นยอดเยี่ยมในการรจนาคัมภีร์ภาษาบาลี (2) เพื่อรวบรวมคัมภีร์จักรกวางพิปนีที่คัดลอกต่อ ๆ กันมาและวิเคราะห์ให้เห็นความถูกต้องความผิดของต้นฉบับต่าง ๆ ให้ได้ข้อความที่ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์และสำนวนดั้งเดิมของพระสิริมังคลาจารย์รจนาคัมภีร์เรื่องนี้อย่างมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเมื่อแปลออกเป็นภาษาไทยแล้วจะให้ความรู้ต่าง ๆ ทางวรรณคดีพุทธศาสนาแก่ผู้สนใจเป็นอันมาก และ (3) เพื่อจะให้ผู้สนใจทราบว่า ความคิดในเรื่องจักรกวางอันประกอบด้วย ทวีป ภูเขามหาสมุทร ฯลฯ มีลักษณะและรายละเอียดอย่างไรบ้าง เพราะเรื่องเช่นนี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยแทบทุกเรื่อง และที่รวบรวม

ความคิดเช่นนี้ไว้เป็นภาษาไทยก็มี เช่น หนังสือไตรภูมิพระร่วง ของพระญาณไทย เป็นต้น
 อย่างไรก็ตามก็ตีพระสิริมังคลาจารย์ไกรยวรวมเรื่องราวเช่นนี้ไว้เป็นภาษาบาลี เรียกว่า
 คัมภีร์จักกวัตตีปนี ซึ่งมีเนื้อหาสาระทางภูมิศาสตร์โบราณละเอียดพิสดารยิ่งกว่าไตรภูมิ
 พระร่วง ถึงแม้วัตถุประสงค์ในการรวบรวมเรื่องราวเช่นนี้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง กับ
 คัมภีร์จักกวัตตีปนีจะแตกต่างกันก็ตาม ที่มาหรือข้ออ้างอิงของเรื่องก็มาจากคัมภีร์บาลี
 เหมือนกัน เพียงแต่ในไตรภูมิพระร่วงมีใ้ข้ออ้างอิงเด่นชัดว่าข้อความตรงไหนเอามาจาก
 คัมภีร์บาลีเรื่องอะไรตรงไหน เท่านั้นเอง

เนื่องจากคัมภีร์จักกวัตตีปนีเป็นคัมภีร์เรื่องยาว ต้องจารลงในใบลานถึง
 10 ใบ¹ และแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 กัณฑ์ การที่จะค้นคว้า-วิจัยทั้งหมดจะต้องใช้เวลา
 หลายปี ฉะนั้นผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้แค่เพียง 3 กัณฑ์แรก ซึ่งเนื้อหา
 ของกัณฑ์ที่ 1, 2, 3 นี้ ปรากฏในใบลานผูกที่ 1 และผูกที่ 2 กับตอนต้นของผูกที่ 3

ในบรรดาเนื้อหาทั้ง 6 กัณฑ์นั้น กัณฑ์ที่ 1, 2, 3 มีความสำคัญที่สุดเพราะ
 เป็นการเริ่มดำเนินเรื่อง มีปัญหาที่จะต้องอธิบายเป็นอันมาก อันจะเป็นแนวทางสำคัญ
 ที่จะนำไปสู่การศึกษาค้นคว้ากัณฑ์ต่อ ๆ ไปของคัมภีร์เรื่องนี้โดยละเอียด และเท่ากับเป็น
 การทำความเข้าใจกับสำนวนภาษาของท่านผู้รจนาในชั้นแรกเสียก่อน อีกประการหนึ่ง
 เนื้อหาของคัมภีร์จักกวัตตีปนีแต่ละกัณฑ์ก็จบลงในตัวเองอย่างสมบูรณ์ไม่เกี่ยวเนื่องกับ
 กัณฑ์ต่อ ๆ ไป ดังนั้นการกำหนดขอบเขตของการวิจัย 3 กัณฑ์แรก จึงเป็นการกำหนด
 เนื้อหาสาระของเรื่องให้จบลงโดยสมบูรณ์เฉพาะตอน เฉพาะเรื่อง ไม่ค้างคึดต่อไปถึงกัณฑ์อื่นๆ

---

¹ตามปกติคัมภีร์ 1 ใบ จะมีใบลาน 24 ใบ แต่ละใบเรียงตามลำดับตัวอักษร
 ไทยที่แจกลูกแล้ว ใบละ 2 ตัวอักษร เช่น ใบที่ 1 จะเรียงลำดับอักษร ก และอักษร ข โดย
 แจกลูกอักษร ก ออกเป็น 12 ตัว คือ ก กา กิ กิ กุ กู เก โก เกอ กิ กะ และ
 แจกลูกอักษร ข ออกเป็น 12 ตัวเช่นเดียวกัน คือ ข ขา ขิ ขิ ขุ ขู เข โข เขอ ขิ ขะ และ
 ขั ขะ ส่วนใบที่ 2 ก็จะเรียงลำดับอักษร ค และ ฉ เช่นนี้เรื่อยไป.

ประวัติของพระสิริมังคลาจารย์

พระสิริมังคลาจารย์เป็นภิกษุไทยชาวเมืองเชียงใหม่ มีชีวิตอยู่เมื่อประมาณ พุทธศตวรรษที่ 20 ในสมัยเดียวกับภิกษุไทยที่เป็นคณฺธนาจารย์ที่มีชื่อเสียงอีก 2 ท่าน คือพระรัตนปัญญาเถระผู้รจนาชินกาลมาลีปกรณ์เมื่อ พ.ศ. 2060¹ และพระโพธิรังสีผู้รจนาจามเทววิวงศ์กับสังคีตนิทาน (พ.ศ. 2003 - 2073)²

ประวัติของพระสิริมังคลาจารย์ที่พบในขณะนี้โดยมากเป็นตำนานพื้นเมือง ส่วนประวัติที่ท่านเขียนไว้เองอย่างสั้น ๆ มีอยู่ในตอนท้ายเรื่องของหนังสือที่ท่านได้รจนเอาไว้³ ซึ่งพอจะรวบรวมและสันนิษฐานเป็นประวัติของท่านได้บ้าง ดังนี้

ในตอนท้ายเรื่องเวสสันดรที่ป็นี่ซึ่งเป็นงานเรื่องแรกของพระสิริมังคลาจารย์ มีกล่าวไว้ว่าหนังสือเล่มนี้รจนสำเร็จเมื่อปีฉลู จ.ศ. 879 (พ.ศ. 2060) ในสมัยพระเมืองแก้วครองเมืองเชียงใหม่ ขณะนั้นท่านเป็นมหาเถระแล้ว และจำพรรษาอยู่ที่ วัดสวนขวัญ ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดอันเป็นที่ประดิษฐานพระสิงห์⁴ ในเมืองเชียงใหม่ แสดงว่าเมื่อ พ.ศ. 2060 ท่านอาจจะมีอายุอย่างน้อยที่สุด 40 ปีขึ้นไป⁵

¹แสง มนวิthur, ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : 2517), หน้า 164.

²Saksri Yamadda, "The Mangalatthadipani, Chapter 1 - 2" (Ph.D. thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia 1970), p.XX.

³ดู ภาคผนวก หน้า 226-231.

⁴วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่.

⁵พระภิกษุปาสาทิโก แนวบรรยายอนาคาริกวินัย (แพร่การช่าง 2518). หน้า 258 ว่า "ในลังกามีการจัดชั้นของภิกษุเพิ่มขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่ง คือ มหาเถระ ภิกษุที่จัดเป็นมหาเถระในลังกานั้น ก็คือภิกษุที่เป็นเถระแล้ว มีคุณสมบัติของพระเถระสมบูรณ์ และมีอายุในภิกษุภาพตั้งแต่ 20 ปีเต็มขึ้นไป".

คือท่านอาจจะเกิดในระหว่าง พ.ศ. 2010 - 2020 ในสมัยพระเจ้าศิริโลกราช (พ.ศ. 1985 - 2030) และเชื่อกันในขณะนี้ว่า หนังสือเรื่องมังคลัตถทีปนีซึ่งท่านกล่าวไว้ว่า รจนาสำเร็จเมื่อปีออก จ.ศ. 886 (พ.ศ. 2067) เป็นงานเรื่องสุดท้ายของท่าน แสดงว่าท่านคงจะมรณภาพภายหลังจากที่รจนามังคลัตถทีปนีสำเร็จเพียงไม่กี่ปีต่อมา¹ คือในระหว่าง พ.ศ. 2068 - 2078 ในสมัยพระเมืองยศเกล้า (พ.ศ. 2068 - 2081) ทั้งนี้เพราะหนังสือสำคัญ 4 เรื่องที่เป็นผลงานของท่านนั้น รจนานี้ในระยะ 7 ปีระหว่าง พ.ศ. 2060 - 2067 ทำให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ที่ชอบคนควาและรจนาคัมภีร์ อยู่เสมอ หากท่านไม่มรณภาพเสียก่อนคงจะมีผลงานเรื่องต่าง ๆ ต่อจากมังคลัตถทีปนี อีกเป็นแน่

ผลงานของพระศิริมังคลาจารย์ทั้ง 4 เรื่องได้แก่

1. เวสสันดรทีปนี รจนาสำเร็จเมื่อ จ.ศ. 879 (พ.ศ. 2060)
2. จักกวาฬทีปนี รจนาสำเร็จเมื่อ จ.ศ. 882 (พ.ศ. 2063)
3. สังขยาปกาสะฎฐิกา รจนาสำเร็จเมื่อ จ.ศ. 882 (พ.ศ. 2063)
4. มังคลัตถทีปนี รจนาสำเร็จเมื่อ จ.ศ. 886 (พ.ศ. 2067)

พระศิริมังคลาจารย์ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนในตอนท้ายเรื่องของผลงาน 3 เรื่องแรกว่า ท่านอยู่ที่วัดสวนขวัญ ซึ่งวัดนี้อาจจะเป็นวัดเดียวกับวัดเวฬุวนาราม ที่กล่าวไว้ในพงศาวดารโยนก² หรือวัดเวฬุวันวิหาร ที่กล่าวไว้ในชินกาลมาลีปกรณ์³ ปัจจุบันวัดนี้มีชื่อใหม่ว่า วัดคำหนัก ตั้งอยู่ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่⁴

¹ Saksri Yamnadda, op.cit., p.XXIII.

² พระยาประชากรกิจกรจักร พงศาวดารโยนก (คลังวิทยา : 2507), หน้า 368.

³ แสง มนวิthur, ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : 2517), หน้า 154.

⁴ ภูมิภาคผนวกหน้า 238.

แสดงว่า เมื่อ พ.ศ. 2060 - 2063 ท่านเจ้าพระยาอยู่ ณ วัดสวนขวัญ แต่ในตอนท้ายเรื่องมังคลัตถที่ปนีซึ่งเป็นงานเรื่องสุดท้าย ท่านกล่าวแต่เพียงว่า ท่านอยู่ในสุญญาคารห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศใต้เป็นระยะทาง 1 คาวุต (ประมาณ 4 กิโลเมตร¹) แสดงว่า เมื่อ พ.ศ. 2067 ท่านมิได้เจ้าพระยา ณ วัดสวนขวัญ แต่ก็มีใบบอกว่าอยู่ ณ วัดโคกและเหตุโคกจึงย้ายวัด

นอกจากนี้ ท่านยังได้กล่าวไว้ในปัจฉิมศาดาเรื่องมังคลัตถที่ปนีเพียงเรื่องเดียวว่าครูของท่านชื่อ พุทธวีระ ท่านพุทธวีระนี้สันนิษฐานกันว่าเป็นพระในนิกายสิงหล² แต่ท่านพุทธวีระผู้นี้จะเป็นใคร ชาวเมืองอะไร ไม่ทราบ เพราะชื่อพุทธวีระไม่เคยปรากฏในรายชื่อพระภิกษุที่มีชื่อเสียงของลานนาที่เอ่ยไว้ในหนังสือใด ๆ ที่แต่งในสมัยนั้น และชื่อนี้ก็ไม่ปรากฏในวรรณคดีบาลีของลังกาและพม่าอีกด้วย แต่ชื่อพระสิริมังคลาจารย์นั้นมีอ้างถึงในหนังสือศาสนวงศ์ของพระปัญญาสามิแห่งพม่า ซึ่งรจนาไว้เมื่อ พ.ศ. 2405³

ประวัติของพระสิริมังคลาจารย์ที่ท่านเขียนไว้เองมีหลักฐานรวบรวมได้เพียงเท่านี้ ส่วนประวัติพิสดารของท่านที่เล่าลือกันมานาน เป็นตำนานพื้นเมืองซึ่งแต่งกันภายหลังเมื่อผลงานของท่านเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายขึ้นแล้ว⁴

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, ตำนานเมืองเหนือ (โอเคียนส์ไตร์ : 2508), หน้า 475.

² Saksri Yamnadda, "The Mangalattadipani, Chapters 1 - 2" (Ph.D. thesis, University of Pennsylvania. Philadelphia, 1970), p.XIX.

³ ศิลปากร, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา (พระนคร : 2506), หน้า 76.

⁴ ฎรายละเอียดตำนานประวัติของพระสิริมังคลาจารย์ ภาคผนวก หน้า 232-236.

สาเหตุแห่งการรณนาจกกวาทที่ปนี

ในคาถาท้ายเรื่องจกกวาทที่ปนี พระสิริมังคลาจารย์มีโคลงกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าท่านรณนาเรื่องจกกวาทที่ปนีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อันใด และผลงานทั้ง 4 เรื่องของท่านก็มีคาถาท้ายเรื่องที่มีใจความอย่างเดียวกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าท่านต้องการรวบรวมและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจักรวาลตามความเชื่อที่มีมาแต่เดิมให้ถูกต้องตรงตามเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ ของบาลี โดยเฉพาะให้ตรงตามพระไตรปิฎกเป็นเหตุสำคัญ ทั้งนี้เพราะเมื่อพิจารณาผลงานอีก 3 เรื่องของท่าน ผู้วิจัยเห็นว่าท่านรณนาขึ้นเพื่ออธิบายคัมภีร์ที่มีมาแล้วแต่เดิมทั้งสิ้น คือ รณนาเวสสันดรที่ปนีเพื่ออธิบายเวสสันดรชาดก สังขยาปกาสะกฏิกาเพื่ออธิบายคัมภีร์สังขยาปกาสะก ซึ่งพระญาณวิลาสเดระชาวเชียงใหม่รณนาเมื่อ พ.ศ. 2059 และมังคลาคัดที่ปนีเพื่ออธิบายมังคลสูตร¹ จกกวาทที่ปนีก็เป็นหนังสือที่อธิบายเรื่องราวแต่โบราณเช่นเดียวกัน เพียงแต่มีคำอธิบายคัมภีร์เล่มใดเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ หากเป็นการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งหมดที่เกี่ยวกับจักรวาลตามที่มีปรากฏอยู่ตามคัมภีร์เรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะพระไตรปิฎก และเอามารวบรวมเข้าเป็นคัมภีร์เดียวกันเพื่อให้สะดวกในการค้นคว้าหาหลักฐาน

ผู้วิจัยเข้าใจว่า ขณะที่พระสิริมังคลาจารย์ศึกษาค้นคว้าคัมภีร์ต่าง ๆ อยู่ ท่านได้พบคำอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับจักรวาลที่ไม่ลงรอยกันหลายต่อหลายแห่ง โดยเฉพาะคำอธิบายที่รณนาโดยพระภิกษุซึ่งอยู่ในสมัยใกล้เคียงกับท่าน เช่น พระอุทกม-

¹ มังคลสูตร มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก 2 แห่งคือ ในขุททกปาฐะและสุตตนิบาต ซึ่งทั้งสองนี้อยู่ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย นีอรรถกขาชื่อ ปริมัตตโชติกกา ซึ่งพระพุทธโฆสะเป็นผู้รณนา.

มังคลาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์จันทสุริยคติที่ปนี¹ เป็นต้น ดังนั้นท่านจึงรจนาเรื่องจักรวาลที่ปนีขึ้น เพื่อเป็นการชำระเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจักรวาลให้ถูกต้องและตรงตามพระพุทธรานะให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ก็จะเห็นได้จากการทำงานที่ท่านคำนึงความเห็นของพระอุคตมมังคลาจารย์ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์จันทสุริยคติที่ปนีว่า

เขาพระเมรุราชอันเป็นพระยาเขาอันประเสีรุตั้งอยู่ในท่ามกลางจักรวาล
หยั่งลงในมหาสมุทรที่โค 8 หมัน 4 พันโยชน์ สูงแคหลังนำขึ้นไปก็โค 8
หมัน 4 พันโยชน์ สิริทั้งเบื้องบนแลภายใตุน้ำเขากันเป็นแสน 6 หมัน 8
พันโยชน์ กำหนดควยสิเนรุย² คือ ไม่นาวยาว 10 ศอกคืบนั้น ถ้า

¹ พระอุคตมมังคลาจารย์ได้กล่าวไว้ในปณามคธคาถาของเรื่องจันทสุริยคติที่ปนีว่าท่านเป็นศิษย์ของพระอุทุมพรมหาเถระ พระอุทุมพรมหาเถระนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นองค์เดียวกับที่กล่าวไว้ในหนังสือพงศาวดารโยนก ของพระยาประชาภิกรจักร (คลังวิทยา: 2507) หน้า 292 ว่า "เป็นพระภิกษุชาวเมืองเมาะตะมะ และไคไปอุปสมบทมาแต่เมืองลังกา นาลัทธิลังกาวงศ์มาเผยแพร่ที่เมืองเมาะตะมะเมื่อ จ.ศ. 693 (พ.ศ. 1874)" ส่วนเรื่องจันทสุริยคติที่ปนีนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคำวงศ์-ราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้ในคำนำประชุมหนังสือเก่า ภาค 1 ซึ่งมีเรื่องจันทสุริยคติที่ปนีพิมพ์รวมอยู่ด้วย หน้า (4) ว่า "หนังสือจันทสุริยคติที่ปนีเรื่องนี้ อาจจะเป็นหนังสือแต่งในอาณาจักรเชียงใหม่ ในสมัยเดียวกับเรื่องอื่น ๆ ที่มีมงคลที่ปนีเป็นต้น ก็เป็นได้" แต่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เรื่องจันทสุริยคติที่ปนีนี้ น่าจะรจนาก่อนเรื่องมงคลที่ปนีไม่น้อยกว่า 100 ปีขึ้นไป เพราะมงคลที่ปนีรจนาสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2067 ส่วนพระอุคตมมังคลาจารย์ผู้รจนาจันทสุริยคติที่ปนีนั้น น่าจะเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อเทียบอายุของพระอุทุมพรมหาเถระผู้เป็นอาจารย์เป็นหลัก.

² ผู้วิจัยแปลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ว่า ไม่วักสิเนรุ.

จะวัดด้วยจักรวาลยัญ¹ ไม่สายกว่า 21 คอด ทั้งภายในน้ำแลสูงพ้นหลังน้ำ
นั้น ก็คงโคกแต่ 8 หมัน 4 พันโยชน์เท่านั้น²

ซึ่งคำอธิบายนี้พระสิริมังคลาจารย์มีความเห็นว่าไม่ถูกต้อง เพราะภูเขาสีเนรุควรจะสูง
168,000 โยชน์เพียงอย่างเดียวตามที่กล่าวไว้ในสัททศุริยสูตร สัตตถกนิบาต อังคุตตร-
นิกาย³ เท่านั้น นอกจากนี้ท่านยังค้านความเห็นของพระพุทธรักษาจารย์ พระจตุรงค-
พลาจารย์ และพระอุคตมมังคลาจารย์ ในเรื่องการเรียงลำดับของภูเขาสัตตบริภัณฑ์
ซึ่งอาจารย์ทั้ง 3 ท่านมีความเห็นว่าการเรียงลำดับของภูเขาสัตตบริภัณฑ์เป็นดังนี้ ภูเขา
สีเนรุ ภูเขาขุคนธร ภูเขาอิสินธร ภูเขากรวิก ภูเขาสุทิสสนะ ภูเขาเนมินธร ภูเขาวินตก
และภูเขาอัสดกัณเฒ ซึ่งการเรียงลำดับของภูเขาสัตตบริภัณฑ์ดังกล่าวนี้นปรากฏอยู่ในความ
เชื่อมาแต่โบราณ แม้ในไตรภูมิพระร่วงก็กล่าวอย่างนี้⁴ แต่พระสิริมังคลาจารย์ไม่เห็น
ด้วยเพราะท่านยึดความพระสุคตันคปิฎก ขุททกนิกาย ชาคก ว่าการเรียงลำดับของภูเขา
สัตตบริภัณฑ์ควรเป็นดังนี้ ภูเขาสีเนรุ ภูเขาอัสดกัณเฒ ภูเขาวินตก ภูเขาเนมินธร ภูเขา-
สุทิสสนะ ภูเขากรวิก ภูเขาอิสินธร และภูเขาขุคนธร แต่ความเห็นของท่านเช่นนี้ก็ เป็น
เพียงการแสดงความคิดเห็นเฉพาะตอนที่ว่าด้วยภูเขาขุคนธรเป็นต้นเท่านั้น⁵ อย่างไรก็ดี
ในตอนอื่น ๆ ท่านก็มีความเห็นเรื่องการเรียงลำดับของภูเขาสัตตบริภัณฑ์เช่นเดียวกับความ
เชื่อที่มีมาแต่โบราณ

¹ผู้วิจัยแปลในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ว่า ไฉวักจักรวาล.

²ประชุมหนังสือเก่า ภาคที่ 1 จันทสุริยคติที่ปนี (โสภณพิพรรฒธนากร : 2459),
หน้า 32.

³วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 38 - 39 และหน้า 158-160.

⁴พระญาณไทย, ไตรภูมิพระร่วง (คลังวิทยา : 2515), หน้า 263 - 265.

⁵วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 46 - 51 และหน้า 167-171.

ดังนั้น คัมภีร์จกกวาททีปนีจึงเป็นคัมภีร์เรื่องเกี่ยวกับพระสิริมังคลาจารย์รจนนา
ขึ้นเพื่อรวบรวมและอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับจกกวาท โดยรจนนาขึ้นเป็นเรื่อง
หนึ่งโดยเฉพาะมิได้เป็นอรรถกตาของคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ อย่างที่ท่านนิยม อาจจะเป็นด้วย
เหตุนี้เองที่ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ ไม่เอ่ยถึงคัมภีร์จกกวาททีปนีว่าเป็นผลงาน
ของพระสิริมังคลาจารย์¹ จะว่าศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ไม่เคยเห็นคัมภีร์เรื่องนี้
เลยนั้น ไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะท่านเคยทำงานอยู่ที่หอสมุดวชิรญาณเป็นเวลานาน
ในหอสมุดวชิรญาณก็มีคัมภีร์จกกวาททีปนีอยู่หลายฉบับ อีกทั้งนักปราชญ์ทางฝ่ายบาลีของ
ไทยก็ยอมรับว่าคัมภีร์จกกวาททีปนีเป็นผลงานของพระสิริมังคลาจารย์ การที่ศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเคส์ไม่รับเรื่องจกกวาททีปนีว่าเป็นงานของพระสิริมังคลาจารย์ จึงเป็นเรื่อง
ความคิดเห็นส่วนตัวโดยเฉพาะ.

ลักษณะเฉพาะและประเภทของคัมภีร์จกกวาททีปนี

คัมภีร์จกกวาททีปนีเป็นผลงานประเภทรวบรวมคำอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยว
กับจกกวาทตามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เรื่องต่าง ๆ นับตั้งแต่พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา
ตลอดจนปกรณ์ทั้งหลายที่กล่าวถึงเรื่องเดียวกันมาไว้ด้วยกัน โดยท่านไกรรจนาเชื่อมหัวข้อ
ให้กลมกลืนเป็นเรื่องเดียวกันอย่างสนิท พร้อมทั้งวิจารณ์ข้อความต่าง ๆ จากคัมภีร์ที่ท่าน
นำมารวบรวมเฉพาะหัวข้อที่ท่านไม่เห็นด้วย ดังนั้นจึงกำหนดให้แน่ชัดลงไปไม่ได้ว่า
คัมภีร์จกกวาททีปนีเป็นอรรถกตา ฎีกา อнуฎีกา โยชนา หรือเกจิอาจารย์วาท อย่างใด
อย่างหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะคัมภีร์จกกวาททีปนีมีลักษณะต่าง ๆ ของคัมภีร์ประเภทที่
กล่าวมาแล้วข้างต้นทุกประเภท

¹Saksri Yamnadda, "The Mangalatthadipani, Chapters 1-2"

(Ph.D. thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1970),

อีกประการหนึ่ง การที่ท่านตั้งชื่อเรื่องว่า จักกวาฬที่ป็น ก็บอกอย่างชัดเจนแล้วว่า เป็นการอธิบายเรื่องจักกรवाल เพราะคำว่า ที่ป็น มาจาก ทิปู ธาตุ แปลว่า ส่องสว่าง¹ ทำให้เกิดแสงสว่าง จุดไฟ ส่องแสง มีแสงสกลไส แสงให้เห็น อธิบาย² ทำให้เป็นนามอติติลิ่งค³ สำเร็จรูปเป็น ที่ป็น แปลว่า การอธิบาย อรรถาธิบาย⁴

ดังนั้น คำว่า ที่ป็น จึงเป็นความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่า การอธิบาย ไม่เจาะจงลงไปว่าเป็นประเภท อรรถถกกา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา หรือเกจิอาจารย์วาท โดยเฉพาะ

เนื้อหาของคัมภีร์จักกวาฬที่ป็นโดยย่อ

เนื้อหาของคัมภีร์จักกวาฬที่ป็นนั้น แบ่งออกเป็น 6 กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์ค่านับเรื่องตามหัวข้อที่ไค้ตั้งไว้และจบในแต่ละกัณฑ์ โดยไม่เกี่ยวเนื่องกับกัณฑ์ต่อ ๆ ไป

ผู้วิจัยจะกล่าวเฉพาะหัวข้อเรื่องที่ปรากฏในแต่ละกัณฑ์ ดังนี้

¹ หลวงเทพรัตนาศิษย์, ธาคูปที่ป็น (มหามกุฏราชวิทยาลัย : 2509), หน้า 195.

² T.W. Rhys Davids, Pali-English Dictionary (London: The Pali Text Society, 1966), p.324.

³ หนังสือที่แต่งอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา ตั้งแต่ชั้นอรรถถกถาลงมาถึงปกรณ์ทั้งหลาย จะตั้งชื่อเป็นนามอติติลิ่งคแทบทั้งสิ้น

⁴ T.W. Rhys Davids, op. cit., p. 324.

ปณามคาถา

กัณฑ์ 1

จตุรภาพสรวาทินิขเทโส - การชี้แจงเรื่องจักรวาลพร้อมทั้งสิ่งที่มีรูปร่างเป็นตน

กัณฑ์ 2

ปชุพคนิขเทโส - การชี้แจงเรื่องภูเข

เรื่องภูเขาสีเนรุ

เรื่องภูเขายุกนธรเป็นตน

เรื่องภูเขานิพพานคเป็นตน

เรื่องภูเขจักรวาล

กัณฑ์ 3

ชลาสนนิขเทโส - การชี้แจงเรื่องชลาสัย

เรื่องสมุทร

เรื่องสระ

เรื่องแม่น้ำ

เรื่องชลาสัยมีโบกขรณีเป็นตน

กัณฑ์ 4

ทวิปนิขเทโส - การชี้แจงเรื่องทวิป

ทวิปใหญ่ 4 ทวิป

พรรณนาชมพูทวิป

พรรณนาอศุคตกรทวิป

ทวิปเล็ก

กัณฑ์ 5

กุนิทธิเทโส - การชี้แจงเรื่องกุนิ

เรื่องอธิบายกุนิ

เรื่องเทวกุนิ

เรื่องอสูร

เรื่องกามาวจรเทพ 6 ชั้น

เรื่องพรหม

กัณฑ์ 6

ปถุญญกวีนิพนธ์โย- วินิจฉัยเบ็ดเตล็ด

เรื่องอายุ

เรื่องอาหาร

เรื่องการค้าขายกุนิ

เรื่องต้นไม้

เรื่องโลก

เรื่องโลกธาตุ

เรื่องความไม่มีที่สุด

ปัจฉิมคาถา

ต้นฉบับตัวเขียนของคัมภีร์จักกวางพิปนีตั้งหมคที่พบในขณะดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้พยายามสืบหาต้นฉบับตัวเขียนของคัมภีร์จักกวางพิปนีเป็นเวลา รวม 3 ปี

ได้พบต้นฉบับตัวเขียนทั้งอักษรลานนาไทย¹ และอักษรขอม รวมทั้งสิ้น 19 ฉบับ เป็น
ฉบับตัวเขียนอักษรลานนาไทย 4 ฉบับ ฉบับตัวเขียนอักษรขอม 15 ฉบับ มีรายละเอียด
ดังนี้คือ

ก. ต้นฉบับตัวเขียนอักษรลานนาไทย 4 ฉบับ ได้แก่

1. ฉบับวัดบุพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นฉบับชาคทียบ
มีบันทึกท้ายคัมภีร์ว่า จารเมื่อ จ.ศ. 900 (พ.ศ. 2081) ได้พบเพียง 3 ผูก คือ ผูก
ที่ 1 (สมบูรณ์) ผูกที่ 4 (ไม่ครบ) ผูกที่ 10 (ไม่ครบ)

2. ฉบับวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เป็นฉบับ
ล่องชาด มีบันทึกท้ายคัมภีร์ว่า จารเมื่อ จ.ศ. 1170 (พ.ศ. 2351) ได้พบเพียง
3 ผูก คือ ผูกที่ 1 (สมบูรณ์) ผูกที่ 2 (สมบูรณ์) ผูกที่ 8 (ไม่ครบ)

3. ฉบับวัดสูงเม่น อ.สูงเม่น จ.แพร่ เป็นฉบับล่องชาด มีบันทึก
ท้ายคัมภีร์ว่า จารเมื่อ จ.ศ. 1195 (พ.ศ. 2376) ได้พบครบทั้ง 10 ผูก

4. ฉบับวัดช้างค้ำวรวิหาร อ.เมือง จ.น่าน เป็นฉบับล่องชาด มี
บันทึกท้ายคัมภีร์ว่า จารเมื่อ จ.ศ. 1231 (พ.ศ. 2412) ได้พบครบทั้ง 10 ผูก²

ข. ต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอม 15 ฉบับ ได้แก่

1. ฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ มี 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มี

ศูนย์วิทยพัชร์ 005109

¹สิงชะ วรรณสัย, ตำราเรียนอักษรลานนาไทย (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
2518) (เอกสารอัครส่าเนา) หน้า 4 กล่าววว่า "อักษรลานนาไทย ที่กำลังพูดถึงอยู่นี้
ใช้จารพระธรรมคัมภีร์ต่าง ๆ ในสมัยโบราณพระธรรมคัมภีร์ต่าง ๆ เราจะไม่พบจาร
ด้วยอักษรชนิดอื่นเลย แต่ในสมัยหลัง นำอักษรชนิดนี้ไปเขียนเรื่องประโลมโลกด้วย".

²"พงศาวดารเมืองน่าน," ประชุมพงศาวดาร เล่ม 10 (กรุงเทพฯ : 2507)
หน้า 94.

เพียง 8 บุค ฉบับที่ 2 มีเพียง 5 บุค¹

2. ฉบับหอสมุดวชิรญาณ มี 13 ฉบับ ได้แก่

ฉบับลงชาก มี 9 ฉบับ คือ

1. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 23 ชั้น 4/3น มีเพียง 1 บุค คือรวมใบลานที่จารครึ่งหลังของบุคที่ 7 กับครึ่งแรกของบุคที่ 8 ไว้ด้วยกันและห่อรวมกับคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ

2. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 25 ชั้น 5/3ค มี 9 บุค ชากบุคที่ 1

3. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 21 ชั้น 5/3น มี 9 บุค ชากบุคที่ 9

4. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 21 ชั้น 5/3น มีครบทั้ง 10 บุค มีจารที่

ใบหน้าคัมภีร์ว่า "อินทสุวณณิกขุ เป็นผู้จักแจง สักกราชลงแล้วได้ 2375 พระวัสสา มีมะโรง จักวาศก พึงอธิษษายสุรเสนาฯ ท่านผู้หญิงทูน สร้างไว้ในพระศาสนา...."

5. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 127 ชั้น 4/4 มี 9 บุค ชากบุคที่ 4

6. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 127 ชั้น 4/4 มี 9 บุค จารจบใน 9 บุค

7. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 127 ชั้น 4/4 มีครบทั้ง 10 บุค มีจารที่

ใบลานหน้าคัมภีร์ว่า "พระพุทธศักราชลงแล้ว 2358 พระวัสสา ปีกุน สัพสก เจ้าพระยา-ทิพโกษาภิธานผู้หญิงทูนสร้างไว้ในพระศาสนา"

8. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 127 ชั้น 4/4 มีครบทั้ง 10 บุค มีรอย

เขียนไว้ควยหมึกคำที่ใบลานหน้าคัมภีร์ แคลบเลือนมาก พออ่านได้แต่เพียงว่า "พุทธ-ศักราช 23 ....."

9. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 18 ชั้น 1 มีครบทั้ง 10 บุค ห่อรวมกับ

คัมภีร์เรื่องอื่น ๆ ทั้ง 10 บุคนี้ยังไม่เคยใช้อ่านเลย เพราะชาคที่ทาส์ใบลานไว้คึกแน่น เป็นท่อนเคียวกันไม่สามารถแกะออกได้

¹ดูจากบัญชีรายชื่อคัมภีร์ของวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งมูลนิธิภูมิพิลโลกิขุ ได้สำรวจไว้.

ฉบับทองทิพย์ มี 2 ฉบับ คือ

1. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 21 ชั้น 5/3น มีครบทั้ง 10 ผูก
2. ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 25 ชั้น 5/3ค มีครบทั้ง 10 ผูก มีจารที่ใบ

ลานหน้าคัมภีร์ว่า "คุณเงิน คาอิน"¹

ฉบับซากทิพย์ มีเพียงฉบับเดียว คือ

- ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 23 ชั้น 2/3น มี 8 ผูก ซากผูกที่ 2 กับผูกที่ 8
ฉบับรคนำคำไท ไม่ตรงกับประคัมแปลลหอย มีเพียงฉบับเดียวคือ
 ฉบับที่อยู่ตู้ที่ 127 ชั้น 4/4 มีครบทั้ง 10 ผูก

จากต้นฉบับตัวเขียนของคัมภีร์จักกวัตตีปีที่ทั้ง 19 ฉบับดังกล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า ฉบับที่จารด้วยตัวอักษรลานนาไทยมีฉบับที่เก่าที่สุดร่วมสมัยเกี่ยวกับท่านผู้รจนาคือ ฉบับวัดบุพพาราม ส่วนฉบับที่จารด้วยตัวอักษรขอมนั้น ฉบับที่บอกปีที่จารไว้มีฉบับที่เก่าที่สุดเพียงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือ ฉบับลองซากที่อยู่ตู้ที่ 127 ชั้น 4/4 เท่านั้น ส่วนฉบับที่มีใบบอกปีที่จารไว้ ผู้วิจัยได้ขอให้เจ้าหน้าที่หอสมุดวชิรญาณตรวจลักษณะตัวอักษรที่ใช้จาร ก็ปรากฏว่า ฉบับซากทิพย์ มีลักษณะตัวอักษรที่อาจจะเก่าถึงสมัยกรุงธนบุรีได้ แต่เมื่อพิจารณาสภาพใบลานแล้วยังใหม่มาก จึงไม่น่าจะเชื่อว่าเก่าถึงสมัยกรุงธนบุรี

ต้นฉบับตัวเขียนที่เลือกมาค้นคว้า - วิจัยและสอบชำระพร้อมทั้งอักษรย่อที่ใช้ในการสอบ

ชำระ

ในบรรดาต้นฉบับตัวเขียนของคัมภีร์จักกวัตตีปีที่พบทั้ง 19 ฉบับนั้น ผู้วิจัยได้สอบชำระทุกฉบับ ในที่สุดได้เลือกเฉพาะฉบับที่สำคัญที่สุดไว้ 5 ฉบับเพื่อใช้ในการวิจัยและสอบชำระอย่างละเอียดทุกตัวอักษร ต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 5 ฉบับที่เลือกไว้เพื่อทำการ

¹ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นชื่อผู้ลอกเงินสร้างคัมภีร์ฉบับนี้.

วิจัยและสอบชำระได้แก่

1. ฉบับวิคฤพพาราม อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ใช้อักษรย่อในการสอบชำระว่า "บ" เป็นต้นฉบับตัวเขียนอักษรลานนาไทยที่สำคัญและน่าสนใจที่สุด เพราะเป็นต้นฉบับตัวเขียนที่จารไว้ตั้งแต่ จ.ศ. 900 (พ.ศ. 2081) โดยมหาสังฆราชาจันทร์สี เป็นผู้ให้สร้าง

ลักษณะ คัมภีร์ฉบับนี้เป็นคัมภีร์โบราณ ทาชาดที่บดลอคสันไบลาน ไบลานที่ใ้จารเป็นไบลานขนาดใหญ่ กว้าง 5.6 เซนติเมตร ยาว 58.5 เซนติเมตร ที่ปลายไบลานทั้งสองข้างถูกปลวกกิน ไบลานแต่ละหน้าจารอักษรไว้ 6 บรรทัด

คัมภีร์ฉบับนี้โคพบเพียง 3 ผูก คือ

ผูกที่ 1 มี 25 ไบลาน ใ้จารเนื้อหา 24 ไบลาน ไบลสุดท้ายคือใบที่ 25 ใ้จารบันทึกข้อความสั้น ๆ ไว้ว่า "จกกวาทฎทที่ปนี¹ สงฆราชาจันทร์สี อรณญวาสี ใ้สร้างในปีเปลึกเส็ด² สักราชไค 900 ทัว³" ผูกที่ 1 นี้เป็นผูกที่สมบูรณ์ที่สุดในบรรดา

---

¹ เรียกตามแบบลังกาจึงเป็น จกกวาทฎทที่ปนี แต่ที่ไบลานหน้าแรกก็เขียนว่า จกกวาทฎทที่ปนี (เทียบการเรียก มงคลที่ปนี กับ มงคลฎทที่ปนี ใน Saksri Yamnadda, "The Mangalatthadipani, Chapters 1 - 2" (Ph.D. thesis, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1970), p. IV.

² เปลึก(เบ็ก)-เบญจศก, เส็ด-ปีจอ ที่เรียกปีจุลศักราช 900 ว่า เปลึก (เบญจศก) มีอธิบายอยู่ในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 3 ของสำนักนายกรัฐมนตรี 2508 หน้า 164 ว่า "เปลึก-เบญจศกของไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับสัมฤทธิศกของไทยฝ่ายใต้ เพราะวิธีนับศกของไทยฝ่ายเหนือน้อยกว่าไทยฝ่ายใต้ 5 ปี เช่น 6 (หรือจศก) ของไทยฝ่ายใต้ เท่ากับ 1 (หรือ กาบ เอกศก) ของไทยฝ่ายเหนือ".

³ คือปีจุลศักราช 900 ตรงกับ พ.ศ. 2081.

3 บุ๊กที่ไค้พบ เพราะถึงแม้ว่าจะถูกปลวกกินที่ปลายทั้งสองข้างของใบลานก็ตาม แต่ก็ยังไม่ถึงตัวอักษรที่จาร สามารถอ่านตัวอักษรไค้ชัดเจนตลอดทั้งบุ๊ก

บุ๊กที่ 4 ไค้พบเพียง 4 ใบลาน เป็นใบลานที่จารเนื้อหา 3 ใบลาน ส่วนใบลานที่ 4 ไค้จารบันทึกข้อความสั้น ๆ ไว้ว่า "จกกวาทพดที่ปนี มหาสงฆราชาจนทรีสี อรญญาเวสีเจ้า ให้สร้างในปีเปลึกเส็ค สักกราชไค้ 900 ทิว"

บุ๊กที่ 10 ไค้พบเพียง 15 ใบลาน เป็นบุ๊กที่ชำรุดมาก เพราะนอกจากจะถูกปลวกกินที่ปลายใบลานทั้งสองข้างแล้ว ใบลานข้างขวายังถูกน้ำจมนใบลานขึ้นและยุเปื่อยไม่สามารถจะอ่านข้อความตรงนั้นไค้ บุ๊กที่ 10 นี้มีใบลานที่จารเนื้อหา 10 ใบลานครึ่ง จารครรรชนีคนค่า 2 ใบลานครึ่ง เป็นใบลานเปล่า 1 ใบ เป็นใบลานที่จารบันทึกข้อความ 1 ใบ โดยบันทึกไว้สั้น ๆ ว่า "จกกวาทพดที่ปนี มหาสงฆราชาจนทรีสี อรญญาเวสีเจ้า ให้สร้างในปีเปลึกเส็ค สักกราช...(ชำรุด)....."

คัมภีร์ฉบับนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจจะเป็นคัมภีร์ฉบับเก่าที่สุด ที่คัดลอกเรื่องจกกวาทพดที่ปนี จากฉบับจริงที่พระสิริมังคลาจารย์ไค้รจนเอาไว้ เพราะเป็นฉบับที่จารห่างจากฉบับจริงเพียง 18 ปี อีกประการหนึ่ง ความที่ผู้วิจัยไค้สันนิษฐานไว้ในภาคผนวกหน้า 235 ว่า เมื่อพระสิริมังคลาจารย์รจนาลงานสำเร็จใหม่ ๆ นั้น ยังไม่มีผู้ไค้รู้จักชื่อเสียงของท่านคินัก ต่อเมื่อท่านไค้มรณภาพไปแล้วจึงมีคนรู้จักผลงานของท่าน ดังนั้นคัมภีร์ฉบับนี้จึงอาจจะถือไค้ว่าเป็นคัมภีร์ฉบับแรกที่คัดลอกผลงานเรื่องจกกวาทพดที่ปนีของท่านไค้

ส่วนชื่อ มหาสังฆราชาจันทรีสี อรญญาเวสีเจ้านั้น ผู้วิจัยไค้พยายามสืบค้นจากประวัติศาสตร์และตำนานแทบทุกแห่งเท่าที่หาไค้ได้ในขณะนี้ยังไม่พบชื่อนี้ ไค้แต่เพียงสันนิษฐานว่า ท่านคงจะเป็นสังฆราชต่อจากพระมหาสรภังคเถระ ซึ่งในพงศาวดารโยนกกล่าวไว้ว่า "ลุตักกราช 889¹ ปีกุน นพศก วันจันทร์ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ทั้งพิธี-

¹พ.ศ. 2070.

สังฆราชาภิเษกพระมหาสุรังก์เถระ ขึ้นเป็นพระมหาสังฆราชาในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่¹
ปีจุลศักราช 889 ห่างจากปีที่มหาสังฆราชาจันทรังสี ให้สร้างคัมภีร์จักกวัตตีฉบับ "บ"
นี้เพียง 11 ปี และในพงศาวดารโยนกก็กล่าวถึงการสถาปนาพระสังฆราชสุรังก์เถระนี้
เป็นครั้งสุดท้ายในสมัยราชวงศ์ของพญาเม็งราย

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยถือว่าคัมภีร์ฉบับ "บ" นี้ เป็นคัมภีร์ร่วมสมัยกับท่านผู้รจนาคง
คตินั้นลักษณะของภาษาก็ รูปศัพท์ก็ดี จะต้องใกล้เคียงกับฉบับแรกมากที่สุด เพราะ
การคัดลอกที่ห่างกันเพียง 18 ปี เป็นเวลาที่ผ่านไปชั่วระยะอันสั้น ย่อมไม่ทำให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงอะไร

2. ฉบับวิคพระสิงห์รวมหาวิหาร อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ใช้อักษรย่อใน
การสอบชำระว่า "พ" เป็นต้นฉบับตัวเขียนอักษรลานนาไทยที่น่าสนใจและสำคัญรองลงมา
จากฉบับ "บ" ทั้งนี้เพราะจากหลักฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจารก็ดี ลักษณะของ
ตัวอักษรก็ดี แสดงให้เห็นว่าได้คัดลอกมาจากฉบับ "บ" ทุกตัวอักษร เพราะทั้งสองฉบับ
ตรงกันทั้งรูปศัพท์ ตัวเขียนและคำที่ฉบับ "บ" จารผิดเพราะความพลั้งเผลอ แม้แต่การ
จบผูกที่ 1 ก็จบลงด้วยคำว่า "เอกาทส ล" เหมือนกับฉบับ "บ" ทั้งสิ้น การจบผูกที่ 1
ของฉบับ "บ" นั้นจบเพราะหมดเนื้อที่ในใบลาน แต่ฉบับ "พ" ยังเหลือเนื้อที่ว่างอีกถึง
3 บรรทัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงถือว่าฉบับ "พ" นี้ที่น่าสนใจและมีความสำคัญรองลงมาจากฉบับ
"บ" เพราะคัดลอกจากฉบับ "บ" มาโดยตรง

ลักษณะ คัมภีร์ฉบับนี้เป็นฉบับล่องชาด ใบลานที่ใช้จารกว้าง 5 เซนติเมตร
ยาว 56 เซนติเมตร จารอักษรหน้าใบลานละ 5 บรรทัด

คัมภีร์ฉบับนี้ได้พบเพียง 3 ผูก คือ

¹พระยาประชาภิจักรจักร, พงศาวดารโยนก (คลังวิทยา : 2507), หน้า 373.

ผูกที่ 1 มี 27 ใบลาน ตอนท้ายของผูกนี้มีบันทึกไว้ว่า "จักกวาฬที่ป็นคน-
น้อย¹ ญาวิไชยสามเณร ลิกขิตตปางเมื่ออยู่สถิตศำรณในอารามวัดพันธุคงคี²
กลางนพพะพุลีสรีราชคณพิงไซ³ เชียงใหม่ วันนั้นแล ครุบาเจ้า⁴ ไชยวุทธิให้สร้างใน
ปีเปกสี⁵ พุทธศกศำชโค 1170 ค่ำ⁶....."

ผูกที่ 2 มี 26 ใบลาน เป็นลานเปล่า 3 ใบลานมีใบลานที่ใช้จาร 24 ใบลาน
ตอนท้ายของผูกนี้มีบันทึกไว้ว่า "ข้าคนน้อย⁷ เตชฯ เขียนงามร้าย⁸ และ จักกวาฬที่ป็น
ผูก 4⁹ ปีเปกสี สกราชโค 1170 ค่ำและ"

¹สิงฆะ วรรณสัย, อธิบายว่าหมายถึง สามเณรน้อยเป็นคำด้อมตนว่ามีอายุน้อย

²กุม ฌ บางช้าง, อธิบายว่าหมายถึง วัดคงคี อยู่ตรงข้ามกับศาลากลาง
จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน

³สิงฆะ วรรณสัย, อธิบายว่าหมายถึง กลางนพบุรีราชธานีพิงค์ชัย

⁴สิงฆะ วรรณสัย, อธิบายว่าหมายถึง พระภิกษุที่มีคนยกย่องมาก เพราะ
คำว่า ครุบา คือพระภิกษุที่มีคนยกย่อง ถ้ายกย่องมากก็เต็มคำว่า เจ้า ตอนท้าย เช่น
พระครุบาเจ้าศรีวิชัย เป็นต้น แต่ถาเป็นเชื้อสายเจ้าแล้วมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุจะ
เรียกว่าเจ้าชู้

⁵เปก-เบญจศก (กุเจิงอรรถที่ 2 หน้า 18), สี-ปีมะโรง.

⁶พ.ศ. 2351.

⁷สิงฆะ วรรณสัย, อธิบายว่าหมายถึง สามเณรหรือพระที่ยังมีพรรษาน้อย
เป็นคำด้อมตน

⁸สิงฆะ วรรณสัย, อธิบายว่าหมายถึง เขียนไม่งามเลย

⁹ที่จริงเป็นผูกที่ 2 เข้าใจว่าท่านผู้จารคงจะเขียนผิด

ดุกที่ 8 มี 22 ใบลาน เป็นลานเปล่า 3 ใบลานมีใบลานที่ใช้จาร 19 ใบลาน มีไม้ครบดุก ตอนท้ายมีบันทึกไว้ว่า "ปณมมูลสัทธาอุบาสกเจ้าชีวิตทั้งภริยาอุบลานชุกคน ได้ริ้งสร้างไว้คำฐาสนาพระพุทธเจ้า....."

จากบันทึกท้ายคัมภีร์ทั้ง 3 ดุกทำให้ทราบว่า เจ้าชีวิต² พร้อมทั้งข้าราชการบริพารเป็นผู้อุปถัมภ์ให้สร้างคัมภีร์ฉบับนี้ โดยมีครูบาเจ้าไชยวุทธิเป็นผู้ควบคุมการจาร มีสามเณรญาวิไชยเป็นผู้จารดุกที่ 1 สามเณรเคชาเป็นผู้จารดุกที่ 2 และจารที่วัดคางคก

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยถือว่าคัมภีร์ฉบับนี้คัดลอกมาจากฉบับ "บ" โดยตรง ทั้งนี้ เนื้อหาในดุกที่ 2 ซึ่งฉบับ "บ" หากต้นฉบับไม่พบนั้น มีปรากฏอยู่ในฉบับ "พ" นี้อย่างครบถ้วน

3. ฉบับวัดสูงเม่น อ.สูงเม่น จ.แพร่ ใช้อักษรย่อในการสอบชำระว่า "ส" เป็นต้นฉบับตัวเขียนอักษรลานนาไทยที่มีเนื้อหาครบบริบูรณ์ทั้ง 10 ดุก และที่น่าสนใจก็คือเนื้อหาของคัมภีร์ฉบับนี้คล้ายกับว่าได้คัดลอกมาจากต้นฉบับที่สอบชำระกับฉบับทางกรุงเทพฯ มาแล้ว

ลักษณะ คัมภีร์ฉบับนี้เป็นฉบับล่องชาด ใบลานที่ใช้จารกว้าง 4.5 เซนติเมตร ยาว 53 เซนติเมตร จารอักษรหน้าใบลานละ 5 บรรทัด มีไม้ฉลาก³ บอกไว้ว่า

¹สิงชะ วรณสสัย อธิบายว่าหมายถึง เจ้าชีวิตผู้เป็นอุบาสกมีเจตนาศรัทธา เป็นประธานบริจาครทรัพย์ให้สร้าง

²ในที่นี้หมายถึง พระยาเชียงใหม่กาวิละ (พ.ศ. 2323 - 2356).

³ไม้ฉลากหรือไม้ปิดหน้าคัมภีร์นี้ทางเมืองเหนือเรียก ไม้บันทึก หรือ ทราบ.

พระครูบาทูญจนะอรัญญวาสี¹ พร้อมทั้งศิษย์และเจ้าเมืองแพะกับเจ้าเมืองน่าน ร่วมกับราษฎร เป็นผู้อุปถัมภ์ในการสร้างและสร้างที่เมืองน่าน

ในตอนท้ายของคัมภีร์ฉบับนี้ทุกยุคจะมีบันทึกที่ท่านผู้จารได้บันทึกไว้ เกี่ยวกับความรวมกันทั้งหมดได้ว่า คัมภีร์ฉบับนี้จารที่เมืองน่าน เมื่อ จ.ศ. 1195 (พ.ศ.2376) โดยสมเด็จพระมหาราชาอนันตริยราชาธิราช² เป็นผู้อุปถัมภ์ และได้เอื้อชื่อผู้จารไว้ 2 ท่าน คือ พระมหาวันภิกขุ วัดคันหนุณ³ กับพระพิณฑาภิกขุ วัดทุ่งวัวแดงโต⁴

ผู้วิจัยได้สอบถามพระคัมภีร์ฉบับนี้แล้วว่าจะคัดลอกจากต้นฉบับที่สอบชำระกับฉบับกรุงเทพฯ มาแล้ว เพราะข้อความที่ฉบับกรุงเทพฯ ซากหายไปฉบับนี้ก็จะซากหายไปแทบทุกแห่ง ทั้ง ๆ ที่ข้อความตอนนั้น ๆ มีปรากฏอยู่ในฉบับ "บ" และฉบับ "พ" ยิ่งกว่านั้นฉบับ "ส" นี้ ยังมีข้อความที่ซากหายไปมากกว่าฉบับกรุงเทพฯ ในที่บางแห่งด้วย

¹สิงฆะ วรรณสัย เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ท่านได้พบคัมภีร์ชุดหนึ่งชื่อเส้นธรรม (เส้น ทางเหนือหมายถึง บัญชี) ที่หอไตรวัดสูงเม่น กล่าวถึงพระครูบาทูญจนะองค์นี้ว่า ชาวบ้านเรียกท่านว่า ครูบาวัดสูงเม่น ท่านเป็นพระภิกษุที่ใฝ่หาความรู้ เป็นอย่างยิ่งรูปหนึ่งของลานนา ท่านเดินทางจากเมืองแพะมาเมืองเชียงใหม่เพื่อคัดลอกคัมภีร์ทุกคัมภีร์ที่มีในเมืองเชียงใหม่ แล้วบรรทุกหลังข้างกลับไปวัดสูงเม่น จากนั้นก็เดินทางไปเมืองหลวงพระบางเพื่อคัดลอกคัมภีร์ที่ไม่มีในเมืองเชียงใหม่เพิ่มเติมอีก แล้วบรรทุกหลังข้างนำมาไว้ที่วัดสูงเม่น (เมื่อผู้วิจัยไปค้นคัมภีร์จักกาวทิพย์นี้ที่หอไตรวัดสูงเม่นนั้น ได้พบคัมภีร์ที่พระครูบาทูญจนะนี้สร้างไว้เหลืออยู่ประมาณ 1,600 เรื่อง)

²หมายถึง พญามหายศ เจ้าเมืองน่าน (พ.ศ. 2363 - 2379)

³เข้าใจว่าเป็นวัดที่อยู่ในเมืองน่านสมัยนั้น

⁴เข้าใจว่าเป็นวัดที่อยู่ในเมืองน่านสมัยนั้น

อย่างไรก็ดี คัมภีร์ฉบับ "ส" นี้ก็เป็นประโยชน์อย่างมากในการพิจารณาค่า และ
ข้อความในการสอบชำระครั้งนี้

4. ฉบับรศน้ำคำโท ไม่ประทับประทับเกล็ดหอย เป็นของหอสมุดควชิร-
ญาณใช้อักษรย่อในการสอบชำระว่า "ร" เป็นต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมที่น่าสนใจที่สุดอีก
ฉบับหนึ่ง เพราะเป็นฉบับที่สร้างและจารอย่างประณีตที่สุดในบรรดาคัมภีร์จักกวางเทปนี้ที่
ผู้วิจัยได้พบมาทางหอสมุดควชิรญาณถือว่าเป็นฉบับหลวง สันนิษฐานว่าสร้างครั้งต้นรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีครบทั้ง 10 ผูก

ลักษณะ เป็นคัมภีร์ที่ใช้ใบลานขนาดกว้าง 5.5 เซนติเมตร ยาว 56.5
เซนติเมตรจารอักษรหน้าใบลานละ 5 บรรทัด ใบลานที่ปิดหน้าและปิดท้ายของทุกผูกลง
รักปิดทองลายรดน้ำคำประดิษฐ์เป็นลายเครือเถางดงามมาก ไม่ประทับประทับเกล็ดหอยผูก
เป็นลายคันไม้ตัวอักษรขอมที่จารก็จารอย่างประณีตเป็นลายมือที่เสมอกันหมดทั้ง 10 ผูก

เมื่อผู้วิจัยสอบชำระแล้วปรากฏว่า ค่าและข้อความบางตอนของคัมภีร์ฉบับนี้
ผิดไปจากฉบับ "บ" และฉบับ "พ" มาก ข้อความที่ผิดกันนั้นมาใกล้เคียงกับพระไตรปิฎก
อรรถกถา และฎีกา ที่ทางมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยพิมพ์ออกจำหน่าย แสดงว่าเป็นฉบับที่มี
การสอบชำระกันก่อนจะจาร

5. ฉบับล่องชาด เป็นของหอสมุดควชิรญาณ ใช้อักษรย่อในการสอบ
ชำระว่า "ล" เป็นต้นฉบับตัวเขียนอักษรขอมที่เก่าที่สุดที่บอกปีที่จารไว้ เท่าที่มีอยู่ในหอ
สมุดควชิรญาณและมีครบทั้ง 10 ผูก

ลักษณะ เป็นคัมภีร์ที่ใช้ใบลานขนาดกว้าง 5 เซนติเมตร ยาว 55.5 เซนติเมตร
จารอักษรหน้าใบลานละ 5 บรรทัด ตัวอักษรขอมที่จารก็จารอย่างประณีตพอ ๆ กับฉบับ
"ร" ที่ใบลานแผ่นหน้าของผูกที่ 1 และผูกที่ 8 มีข้อความเขียนไว้ว่า "พระพุทศักราช
ล่วงแล้ว 2358 พระวสา ปีกุน สัพทศก เจ้าพระยาพิพิธโกษาภิธานผู้หญิงุ สร้างไว้ใน
พระศาสนา"

เมื่อผู้วิจัยได้สอบชำระแล้วปรากฏว่า คัมภีร์ฉบับนี้มี คำและข้อความใกล้เคียงกับฉบับ "ร" มาก แต่จากรากฉบับ "ร" เพราะคัมภีร์ฉบับนี้จารในสมัยต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และฉบับ "ร" อาจจะมีคัดลอกจากฉบับนี้ก็ได้

อย่างไรก็ดี คัมภีร์ที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนอักษร ขอมทั้งหมดทุกฉบับที่ผู้วิจัยได้สอบชำระแล้ว เห็นว่ามีข้อความที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก จะผิดกันก็แต่การจารผิดและลักษณะตัวอักษรบางตัวที่นิยมใช้ในการจารความสมัยที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่เมื่อนำมาเทียบกับต้นฉบับตัวเขียนอักษรลานนาไทยแล้ว มีที่ต่างกันมาก ทั้งรูปศัพท์ ส่วนวนภาษาที่ใช้ และข้อความที่ต่างกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกต้นฉบับตัวเขียนทั้งอักษรลานนาไทยและอักษรขอมเฉพาะฉบับที่สำคัญที่สุดมาสอบชำระกัน เพื่อให้ได้เนื้อหาของเรื่องจกกวาทที่ป็นที่ถูกต้องตรงตามฉบับเดิมของพระสิริมังคลาจารย์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

รูปศัพท์ที่นิยมใช้ในต้นฉบับตัวเขียนแต่ละฉบับที่เลือกมาค้นคว้า-วิจัยและสอบชำระ

ต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 5 ฉบับที่นำมาศึกษา-วิจัยนี้ แต่ละฉบับต่างก็มีความนิยมในการใช้รูปศัพท์แตกต่างกันออกไปบ้างเป็นบางคำ พอจะสรุปรวมได้ดังนี้

๑. รูปศัพท์ที่นิยมใช้เหมือนกันทั้ง 5 ฉบับ คือ ทั้งฉบับตัวอักษรลานนาไทย และฉบับตัวอักษรขอม ได้แก่

๗๗	นิยมใช้เป็น	๗	เช่น	อ๗๗	-	๗๗ (67/1 ๗๗)
				๗๗๗	-	๗๗๗ (34/3 ๗๗)
				ก๗๗๗	-	ก๗๗๗ (75/14)
				ว๗๗	-	ว๗๗ (81/3 ๗๗)
				ท๗๗	-	ท๗๗ (83/14 ๗๗)
						๗๗

¹ เลขหน้าเครื่องหมาย/ หมายถึงหน้าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เลขหลังเครื่องหมาย/ หมายถึงบรรทัดของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สระอา	นิยมใช้เป็น	สระอะ	เช่น	พฺร่าหมณ - พฺรหมณ (94/2)
สระอุ	"	สระอู	"	ภูล - ภูล (67/11)
ชื่อเฉพาะ	สกาถาวคฺค	นิยมใช้เป็น		สกาถาวคฺค (40/14 ภา)
	กรวีก	"		กรวีก (43/6 ภา)
	ปฺญพฺรึก	"		ปฺญพฺรึก (50/20 ภา)
	มณฺฐสก	"		มณฺฐสก (54/4)

2. รูปศัพท์ที่นิยมใช้เฉพาะในฉบับตัวอักษรฉานนาไทยทั้ง 3 ฉบับ ได้แก่

ด	นิยมใช้เป็น	พ	เช่น	ผลิก - ผลิก (71/17 ภา)
ชื่อเฉพาะ	อิสิณฺฐร	นิยมใช้เป็น		อิสิณฺฐร (43/5 ภา)

3. รูปศัพท์ที่นิยมใช้เฉพาะในฉบับตัวเขียนอักษรขอมทั้ง 2 ฉบับ ได้แก่

ฐ	นิยมใช้เป็น	ถ	เช่น	ปฐวี - ปถวี (34/4 ภา)
ค	"	ฏ	"	รชก - รชฏ (40/10 ภา)
สระอะ	"	สระอา	"	อิคฺยชิปฺพาย - อิคฺยชิปฺพาย (33/3 ภา)
ชื่อเฉพาะ	อฺรุเวฬา	นิยมใช้เป็น		อฺรุเวฬา (90/13)
	มฺจฺฉินฺท	"		มฺจฺฉินฺท (84/5 ภา)
	กฺกฺกฺสนฺธ	"		กฺกฺกฺสนฺธ (57/4 ภา)

4. รูปศัพท์ที่นิยมใช้เฉพาะในต้นฉบับตัวเขียนแต่ละฉบับ ได้แก่

ก. ฉบับ บ.

ชื่อเฉพาะ	พฺทฺชกรฺกฺชิตฺตฺจาริย	นิยมใช้เป็น	พฺทฺชกรฺกฺชิตฺตฺจาริย (49/9 ภา)
-----------	-----------------------	-------------	---------------------------------

ข. ฉบับ พ.

ญจ นิยมใช้เป็น ญ ทั้งนี้เพราะฉบับ"พ" คัดลอกจากฉบับ"บ" โดยตรง ฉบับ"บ"

นั้นจารเมื่อ พ.ศ. 2081 ความนิยมในการจารตัว ญจ ของสมัยนั้นจะจารคั้งนี้ ๒

ส่วนตัว ญ จะจารคั้งนี้ ๒ แต่ฉบับ"พ" จารเมื่อ พ.ศ. 2351 (ห่างกัน 270 ปี)

ความนิยมในการจารตัว ญจ ขณะนั้นนิยมจารคั้งนี้ ๒ คั้งนั้นท่านผู้จารไม่เข้าใจลักษณะ

การจารตัว ญจ ของฉบับ"บ" เมื่อนำมาคัดลอกจึงได้จารตัว ญจ เป็น ญ ทุกแห่ง

ชื่อเฉพาะ พฺทฺชกรฺกฺชิตฺตฺจาริย นิยมใช้เป็น พฺทฺชกรฺกฺชิตฺตฺจาริย เหมือนฉบับ"บ"

ค. ฉบับ ค.

ฉ	นิยมใช้เป็น	ฉ	ทุกแห่ง	
ชช	"	ช	เช่น ปุ่ดชช	- ปุ่ดชช(77/6 ๗๗)
คนตุว่า	"	คนตุว่า	ทุกแห่ง	

ข. ฉบับ ข.

๑	นิยมใช้เป็น	๑	เช่น ฐาน	- ฐาน(35/1 ๗๗)
๒	"	๒	" มชดฎฐาน	- มชดฎฐาน(44/11 ๗๗)
๓	"	๓	" คาวุต	- คาวุต(45/20 ๗๗)
๔	"	๔	" ปฎฎน	- ปฎฎน(78/14 ๗๗)
๕	"	๕	" ปาติ	- ปาติ(79/11 ๗๗)
๖	"	๖	" กททม	- กททม(85/8 ๗๗)
๗	"	๗	" ปุ่ดโต	- ปุ่ดโต ทุกแห่ง
ชื่อเฉพาะ	คิยคคพ	นิยมใช้เป็น	คิยคคพ	(89/9 ๗๗)
	มนุทากิณี	"	มนุทากิณี	(83/11 ๗๗)
	สุ่มภ	"	สุ่มภ	(94/12 ๗๗)

ง. ฉบับ ง.

๑	นิยมใช้เป็น	๑	เช่น ปฐม	- ปฐม(42/9 ๗๗)
๒	"	๒	" ปุ่ดชช	- ปุ่ดชช(77/6 ๗๗)

ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

เนื่องจากพระสิริมังคลาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์จักกวัตตีปนีเป็นผู้ที่ทรงความรู้ยิ่งท่านหนึ่ง ทั้งยังเป็นผู้ที่ได้อ่านหนังสือเรื่องต่าง ๆ มากมาย อาจจะกล่าวได้ว่าคัมภีร์ทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีเท่าใดท่านก็ได้อ่านเท่านั้น ทั้งท่านยังเป็นผู้ละเอียดรอบคอบในการตีความหมายของคำและข้อความอีกด้วย ดังนั้นเนื้อหาของคัมภีร์จักกวัตตีปนีเพียง 3

ก็พิมพ์แจกออกมไปด้วยความรู้ทางวิชาบูรพคดีศึกษาการ ซึ่งท่านได้มอบไว้เป็นมรดกแก่
อนุชน โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับวิชาภาษาบาลีแล้ว คัมภีร์เรื่องนี้ก็ได้ให้ความรู้ใน
ทุก ๆ ด้าน เช่นการอธิบาย การวิเคราะห์ศัพท์ การอ้างหลักฐานที่มาจากคัมภีร์ เรื่อง
ต่าง ๆ ตลอดจนด้านไวยากรณ์บาลี ก็มีอย่างครบถ้วน อนึ่ง งานวิจัยคัมภีร์นี้จัดเป็น
ประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีไทยอย่างกว้างขวางและเป็นหลักฐานที่ยิ่งขึ้นอีกด้วย

อีกประการหนึ่ง ในการรจนาคัมภีร์จกกวาทิพย์นี้ พระสิริมังคลาจารย์ได้ใช้
วิธีการอ้างอิงที่มาอย่างทันสมัย แม้ในยปัจจุบันก็ยังนิยมกันอยู่ นั่นคือ การบอกรื้อเรื่อง
ที่นำมาอ้างอิงทุกตอนอย่างถูกต้องสามารถค้นหาที่มาต่าง ๆ เหล่านั้นได้ ผิดกับคัมภีร์หรือ
หนังสือที่นิยมแต่งกันโดยทั่วไปซึ่งไม่บอกรื้อที่มาของเรื่องต่าง ๆ ที่นำมาอ้างอิงไว้เลย
แสดงว่าพระสิริมังคลาจารย์เป็นนักปราชญ์ที่ยอมรับฟังและเคารพความคิดของนักปราชญ์
ท่านอื่น ๆ โดยแท้ สิ่งใดที่ท่านไม่เห็นด้วยท่านจะวิจารณ์ไว้อย่างนุ่มนวลว่า "ดี งามเลิศพิพ"
แปลว่า "คำหรือข้อความนั้น บัณฑิตพึงพิจารณาเองเถิด" แสดงว่าบัณฑิตท่านใดที่อ่าน
หนังสือมามากเช่นเดียวกับท่านแล้ว ได้อ่านคำหรือข้อความตรงนั้นจะมีความคิดเห็น
อย่างไร จะเหมือนกับท่านหรือไม่ ก็ตามแต่ความคิดเห็นของแต่ละคน คุณสมบัติข้อนี้
ของท่านทำให้เห็นว่า นอกจากท่านจะเคารพความคิดเห็นของนักปราชญ์ผู้รจนาคัมภีร์ที่
ท่านนำมาอ้างอิงแล้ว ท่านยังเคารพความคิดเห็นของผู้อ่านคัมภีร์ที่ท่านรจนาก็ด้วย
คุณสมบัติเช่นนี้ของท่านมีอยู่ในทุกคัมภีร์ที่ท่านได้รจนามาไว้ ไม่เฉพาะแต่เรื่องจกกวาทิพย์
นี้เท่านั้น คุณสมบัติของท่านเช่นนี้ยากที่จะพบได้ในนักปราชญ์ท่านอื่น ๆ นับว่าท่านเป็น
ตัวอย่างของนักปราชญ์ไทยที่ไม่อวดตัวเองและเคารพความคิดของผู้อื่นโดยแท้

นอกจากนี้ เนื้อหาสาระที่ท่านนำมารจนารื้อเรื่องจกกวาทิพย์นี้ ยังแสดงถึง
ความเชื่อในเรื่องจักรวาลที่มีมาแต่โบราณ ความเชื่อเช่นนี้ได้เลือนหายไปมากในสมัย
ปัจจุบันที่วิทยาการแผนใหม่เจริญขึ้น ดังนั้นเรื่องจกกวาทิพย์นี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ควร
ความคิดและปรัชญาในเรื่องจักรวาลของมนุษย์ที่คนโบราณได้พยายามอธิบายไว้มิให้สูญหายไปจาก

โลกนี้ได้อีกนานเท่านั้นต่อไปถ้าจะมีการค้นคว้า-วิจัยที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องจักรวาลของมนุษย์ในสมัยโบราณแล้ว จะต้องใช้คัมภีร์จักกวาตที่ปนีนี้ร่วมในการค้นคว้า-วิจัยด้วย จึงจะได้ผลอย่างสมบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากเนื้อเรื่องจักกวาตที่ปนี กัณฑ์ที่ 1, 2, 3 อันเป็นเนื้อหาสาระของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ส่วนใหญ่ได้จารอยู่ในใบลานประมาณ 2 ผูก คือ ผูกที่ 1 และ ผูกที่ 2 มีบางฉบับต้องต่อไปถึงตอนต้นผูกที่ 3 บางเล็กน้อย บางฉบับที่เป็นฉบับสำคัญยิ่งเช่นฉบับ "บ" เป็นต้นก็ไ้มาไม่ครบ ทั้งเนื้อหาของเรื่องก็ได้อ้างอิงถึงคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ อีกหลายคัมภีร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยและสอบชำระ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อเรื่องตั้งแต่เริ่มเรื่องจนถึงกัณฑ์ที่ 2 เรื่องภูเขาจักรวาลตอนท้าย (หน้า 63/10) ซึ่งข้อความทั้งหมดปรากฏอยู่ในฉบับ "บ" ผูกที่ 1 นั้น ผู้วิจัยยึดเนื้อหา रूपประโยค คำศัพท์ ฯลฯ ตามฉบับ "บ" ทั้งสิ้น เพราะฉบับ "บ" เป็นฉบับที่ร่วมสมัยกับท่านผู้รจนาก็เป็นฉบับที่สำคัญที่สุด ยกเว้นแต่คำใดที่ยึดตามฉบับ "บ" แล้วแปลไม่ได้ความดีแต่ถ้าใช้ตามฉบับอื่น ๆ ได้ความดีกว่าจึงจะใช้ตามฉบับอื่น

2. เนื้อเรื่องตั้งแต่กัณฑ์ที่ 2 เรื่องภูเขาจักรวาลตอนท้าย จนถึงกัณฑ์ที่ 3 เรื่องชลาตย์มีโยกขรณีเป็นต้นตอนกลางเรื่อง (หน้า 97 /14) ซึ่งข้อความทั้งหมดปรากฏอยู่ในฉบับ "พ" ผูกที่ 2 ผู้วิจัยยึดเนื้อหา रूपประโยค คำศัพท์ ฯลฯ ตามฉบับ "พ" ทั้งสิ้น เพราะฉบับ "พ" เป็นฉบับที่คัดลอกมาจากฉบับ "บ" ทุกตัวอักษร ยกเว้นแต่คำใดที่ยึดตามฉบับ "พ" แล้วแปลไม่ได้ความดี แต่ถ้าใช้ตามฉบับอื่น ๆ ได้ความดีกว่าจึงจะใช้ตามฉบับอื่น

3. เนื้อเรื่องตั้งแต่กัณฑ์ที่ 3 เรื่องชลาตย์มีโยกขรณีเป็นต้นตอนกลางเรื่อง จนถึงกัณฑ์ที่ 3 ผู้วิจัยยึดเนื้อหาตามฉบับ "ร" เพราะฉบับ "พ" ขาดผูกที่ 3 จึงต้องใช้ฉบับ "ร" ซึ่งทางหอสมุดควชิรญาณถือว่าเป็นฉบับหลวงมาเป็นหลัก ส่วน रूपประโยค คำศัพท์ ฯลฯ จะพิจารณาจากทุกฉบับที่นำมาวิจัยและสอบชำระ

4. บทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ คือ คัมภีร์จักกวัตติปนิที่เป็นภาษาบาลี
 เท่าที่ปรากฏอยู่ในต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 5 ฉบับที่นำมาวิจัยและสอบชำระเท่านั้น ส่วนข้อ
 ความต่าง ๆ ที่ท่านผู้รจนาคำอาจถึงโดยได้คัดตอนมาจากคัมภีร์เรื่องอื่น ๆ ผู้วิจัยได้พยายาม
 ค้นหาข้อความนั้น ๆ จากคัมภีร์ทุกเรื่องที่อ้างถึงเฉพาะคัมภีร์ที่มีการพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือแล้ว
 และข้อความนั้น ๆ ก็มีอยู่ตรงตามที่ท่านอ้างไว้ จะต่างกันก็แต่คำศัพท์และสำนวนเพียง
 เล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือนั้นได้มีการชำระแก้ไขตาม
 มติของอาจารย์ผู้ชำระก่อนแล้วจึงนำมาพิมพ์ ส่วนข้อความที่คัดตอนมาจากอ้างไว้ในเรื่อง
 จักกวัตติปนิ นั้นยังคงเป็นแบบเดิมทั้งสิ้น ซึ่งการแตกต่างกันของข้อความที่นำมาอ้างระหว่าง
 คัมภีร์ที่พิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือแล้วกับคัมภีร์จักกวัตติปนิ นั้น ผู้วิจัยมิได้บอกไว้ว่าแตกต่าง
 กันอย่างไรในหมายเหตุ 3 ที่ว่าด้วย คำและข้อความที่ผิดเพี้ยนออกไป เพราะจะทำให้ผิดวัตถุประสงค์
 ประสงค์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ แต่ผู้วิจัยได้ทำเชิงอรรถบอกไว้ว่า ข้อความที่คัดตอนมาจาก
 คัมภีร์เรื่องต่าง ๆ นั้นปรากฏอยู่ในคัมภีร์ชื่ออะไร เล่มที่เท่าไร หน้าอะไร เพื่อท่านผู้สนใจ
 จะได้ค้นหาข้อความตอนนั้น ๆ ได้โดยสะดวก ส่วนคัมภีร์ที่เป็นต้นฉบับโบราณยังมิได้มีการ
 พิมพ์เป็นรูปเล่มหนังสือ เช่น คัมภีร์โลกทิปกสาร คัมภีร์ฎีกาชิลาสังการ คัมภีร์โลกบัญญัติ
 คัมภีร์ประเภทฎีกา ฯลฯ ผู้วิจัยไม่สามารถจะทำเชิงอรรถได้ ส่วนรูปศัพท์ภาษาบาลีที่ใช้
 เขียนในการวิจัยวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยยึดตามปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต
 ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นหลัก อีกประการหนึ่ง ในการพิมพ์
 ภาษาบาลีนั้น บางคำจำเป็นต้องแบ่งออกเป็น 2 ตอน เนื่องจากการขึ้นบรรทัดใหม่หรือ
 ขึ้นหน้าใหม่ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องหมายยัติภังค์ (-) กำกับไว้ เพื่อแสดงว่าเป็นส่วนที่ติดต่อกัน
 เป็นคำเดียวกัน

5. คำและข้อความที่แตกต่างกันของต้นฉบับตัวเขียนทั้ง 5 ฉบับที่นำมาวิจัยและ
 สอบชำระนั้น ได้รวบรวมไว้ในหมายเหตุ 3 ซึ่งว่าด้วยคำและข้อความที่ผิดเพี้ยนออกไปโดยรวม
 ไว้ตามหน้าและบรรทัดของบทที่ 2

6. การแปลเรื่องจักกวัตติปนิจากภาษาบาลีที่สอบชำระแล้วออกเป็นภาษาไทย
 ในหมายเหตุ 4 นั้น ผู้วิจัยได้แปลตรงกับภาษาบาลีทุกประโยค ส่วนสำนวนในการแปลอาจจะ
 เป็นสำนวนแบบเกาอยู่บ้าง เช่น การแปลการวิเคราะห์ศัพท์และการแปลสูตร

เป็นต้น ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยมุ่งที่จะรักษารูปศัพท์และสำนวนของภาษาบาลีไว้บ้าง แต่บาง
 สำนวนผู้วิจัยอาจจะแปลแบบสำนวนความเรียงในภาษาไทยปัจจุบัน ถ้ารูปศัพท์และสำนวน
 ของภาษาบาลีตอนนั้น ๆ อำนวยให้ ส่วนรูปศัพท์ภาษาไทยที่ใช่เขียนในการวิจัยวิทยา-
 นิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยยึดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เป็นหลัก
 ส่วนตัวเลขในวงเล็บในส่วนคำแปลนั้นหมายถึงเลขที่ตามหน้าของคัมภีร์จักษุวาทีปิณีในวิทยา-
 นิพนธ์ฉบับนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย